

Peter Mičko – Miroslav Kmetť

DEJINY SLOVENSKA A SLOVÁKOV (1918 – 1945)

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Dejiny Slovenska a Slovákov (1918 – 1945)

Peter Mičko – Miroslav Kmeť

2018

Autori:

© doc. PhDr. Peter Mičko, PhD. – doc. PaedDr. Miroslav Kmet', PhD.

Recenzenti:

doc. PhDr. PaedDr. Karol Janas, PhD.

prof. PhDr. Ladislav Lenovský, PhD.

prof. PhDr. Pavol Tišliar, PhD.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

ISBN 978-80-557-1494-3

OBSAH

Predstov	6
----------------	---

Slovenské dejiny na území Slovenska (1918 – 1945)

I. Československá republika 1918 – 1938

1. Predpoklady vzniku Československej republiky	10
1.1 Myšlienka spoločného štátu Čechov a Slovákov	10
1.2 Politické postavenie Slovákov v Uhorsku	11
1.3 Zahraničný odboj	13
2. Rok 1918 a vznik ČSR	16
2.1 Aktivity slovenskej politickej scény	17
2.2 Cesta k novému štátu	17
2.3 Vznik ČSR a udalosti na Slovensku – Martinská deklarácia	18
2.4 Dôsledky vzniku ČSR pre Slovensko	19
3. Slovensko v ČSR z medzinárodného hľadiska	21
3.1 Československo a jeho susedia	21
3.2 Slovensko ako objekt medzinárodnej politiky	23
4. Prvé kroky nového štátu	23
4.1 Mierová konferencia v Paríži	24
5. Spojenie Slovenska s českými krajinami	24
5.1 Preberanie moci na Slovensku	25
5.2 Vojenský konflikt s Maďarskom	26
6. Formovanie štátnych orgánov	27
6.1 Ústava a orgány štátnej moci	28
7. Organizácia štátnej správy na Slovensku	30
7.1 Župné zriadenie	30
7.2 Krajinské zriadenie na Slovensku (1928 – 1938)	31
8. Stranický systém a politické strany v Československej republike	32
8.1 Najsilnejšie politické strany v ČSR	32
8.2 Slovenské politické strany	35
8.3 Menšinové politické strany	37
9. Otázka idey čechoslovakizmu	38
9.1 Konceptie vzájomného česko-slovenského vzťahu	38
9.2 Špecifické otázky česko-slovenských vzťahov	39
10. Autonomistické hnutie na Slovensku	41
10.1 Prvý návrh Slovenskej ľudovej strany na autonómiu Slovenska	42
10.2 Vstup HSLS do vlády panskej koalície	43
10.3 Druhý návrh HSLS na autonómiu	45
10.4 Voľby v roku 1935 a nástup Milana Hodžu	45
11. Predmníchovské Československo – 1938	46
11.1 Čechoslovakizmus a regionalizmus – postoj centralistických politických strán	46
11.2 Slovenská otázka v predmníchovskom Československu	47
12. Ekonomické postavenie Slovenska v Československu	50
12.1 Hospodárske rozdiely v novom štáte	50

12.2 Všeobecná charakteristika slovenského hospodárstva v rokoch 1918 – 1938	51
13. Rozvoj školstva a kultúry v medzivojnovom období.....	54
13.1 Rozvoj školstva na Slovensku	54
13.2 Rozmach kultúry na Slovensku	56
13.3 Slovenská historiografia v prvej polovici 20. storočia	59

II. Česko-Slovenská republika

1. Mníchov 1938.....	64
1.1 Slovensko a Mníchov	64
2. Udalosti v Žiline 5. – 6. 10. 1938.....	65
3. Postoj Nemecka k slovenským autonomistickým snaham.....	66
4. Viedenská arbitráž 2. 11. 1938	67
5. Politické angažovanie HSLS v druhej Č-SR	69
6. Politika HSLS na Slovensku.....	70
6.1 Voľby do Snemu Slovenskej krajiny.....	71
7. Agónia republiky	72
8. „Homolov puč“ – 9. – 10. marec 1939 a koniec 2. Č-SR	73

III. Slovenská republika (1939 – 1945)

1. Vnútorná štruktúra Slovenskej republiky (1939 – 1945).....	75
1.1. Výkonná moc a obsadenie ministerstiev	76
1.2 Periodizácia Slovenskej republiky (1939 – 1945).....	77
2. Medzinárodné postavenie Slovenskej republiky (1939 – 1945).....	78
2.1 Pokus o neutralitu Slovenskej republiky (1939 – 1945).....	79
2.2 Vzťahy k susedným štátom	79
2.3 Účasť Slovenskej republiky v 2. svetovej vojne	81
3. Politický režim Slovenskej republiky (1939 – 1945).....	82
3.1.Snaha o budovanie štátneho režimu	83
3.2.Charakteristika režimu Slovenskej republiky (1939 – 1945)	83
3.3.Formovanie totalitného systému v Slovenskej republike (1939 – 1945)	84
3.4.Postavenie HSLS v štáte.....	85
3.5.Vodcovský systém.....	85
3.6 Menšinové politické strany	86
4. Tragédia židovského obyvateľstva.....	86
4.1 Druhá Č-SR a židovská otázka.....	87
4.2 Riešenie židovskej otázky po vzniku Slovenskej republiky (1939 – 1945)	87
4.3 Arizačný proces.....	88
4.4 Deportácie židovského obyvateľstva.....	89
5. Charakteristika slovenského hospodárstva v rokoch 1939 – 1943.....	91
5.1 Infraštruktúra vybudovaná na Slovensku v rokoch 1939 – 1945	92
5.2 Odchod českých zamestnancov zo Slovenska.....	92
5.3 Snaha Nemecka o získanie dominantného vplyvu v slovenskom hospodárstve	93
5.4 Hospodárska stagnácia a nemecké „drancovanie“ slovenskej ekonomiky.....	94
6. Odboj a prípravy Slovenského národného povstania	95
6.1 Domáci odboj	95
6.2 Zahraničný odboj.....	96

7. Slovenské národné povstanie.....	98
7.1 Vojenské prípravy a priebeh SNP	98
7.2 Politický život na povstaleckom území	100
7.3 Zhodnotenie a význam SNP	101
8. Slovenská republika v rokoch 1944 – 1945	102
8.1 Snahy o obnovu štátnej moci.....	103
8.2 Budovanie mocensko-represívneho aparátu.....	104
8.3 Agónia a zánik Slovenskej republiky	105
Použitá a odporúčaná literatúra	108

Slovenské dejiny v zahraničí (1918 – 1945)

Úvod	112
1. Dolnozemskí Slováci a zánik Rakúska-Uhorska	115
2. Slovenské dolnozemské enklávy v období rokov 1919 – 1945	120
2.1 Slováci v Maďarsku	120
2.2 Slováci ako súčasť Veľkého Rumunska.....	127
2.3 Slováci v juhoslovanskom štáte.....	130
2.4 Slováci v Bulharsku.....	134
2.5 Dolnozemskí Slováci na frontoch druhej svetovej vojny	137
2.6 Kultúrne a spoločensko-politicke zmeny v komunitách dolnozemských Slovákov po skončení vojny.....	140
3. Kultúrna história dolnozemských Slovákov v kontexte medzivojnového obdobia	146
3.1 Slovenská dolnozemská tlač.....	146
3.2 Spolkový a kultúrny život dolnozemských Slovákov	149
3.3 Každodenný život a hospodársky vývoj v slovenských enklávach.....	157
3.4 Historiografia dolnozemských Slovákov v medzivojnovom období	162
4. Problematika vystúhovlectva zo Slovenska v medzivojnovom období	165
4.1 Slováci v európskom zahraničí.....	166
4.2 Slováci v zámorí	170
Použitá a odporúčaná literatúra	182

Predstaviteľstvo

Turbulentné obdobie prvej polovice 20. storočia znamenalo pre obyvateľov Slovenska mnohé zásadné zlomy, ktoré niekoľkokrát v krátkom čase zmenili príslušnosť obyvateľstva k štátному útvaru. V dejinách spoločnosti na Slovensku to bolo nôvum, vzhladom k niekoľko storočnej historickej skúsenosti so životom v rámci Uhorska. Práve obdobie takmer tisícročného súžitia v jednom spoločnom štáte a postupná snaha o asimiláciu bolo determinantom k zásadným zmenám, ktoré sa začali reálne formovať predovšetkým počas 1. svetovej vojny. Práve prvý celosvetový vojenský konflikt bol zásadným predpokladom k rozpadu Rakúska-Uhorska a vzniku viacerých národných štátov. Výrazné aktivity česko-slovenského zahraničného odboja a takisto postupné aktivity na území českých krajín a Slovenska napokon vyústili do vzniku 1. Československej republiky.

Medzivojnových dvadsať rokov znamenalo pre Čechov a Slovákov vznik štátu, v ktorom sa napĺňali, či už s väčšími, alebo menšími problémami ich politické, hospodárske či kultúrne ambície. Práve vzniku a následnej existencii spoločného štátu sa venuje prvá časť učebnice. Postupne sú na základe chronologicko-problémového prístupu spracované najdôležitejšie otázky spolužitia Čechov a Slovákov v spoločnom štáte, pričom sa vysokoškolská učebnica zameriava predovšetkým na problémové body spoločných dejín, s ktorými sa stretávala spoločnosť v Čechách a na Slovensku v politickej, hospodárskej, či menšinovej otázke. Dôležitou líniou spolužitia v štáte, ktorej sa v učebnici venuje pomerne široký priestor je otázka postavenia Slovenska a Slovákov v rámci ČSR. Práve otázka autonómneho postavenia Slovenska, ktorá mala svoj základ v Pittsburgskej dohode sa stala dôležitým znakom spoločného štátu takmer počas celej dĺžky jeho existencie. Samozrejme jednotlivé kapitoly vysokoškolskej učebnice neobchádzajú ani základné otázky politického, hospodárskeho a kultúrneho života v republike a jeho dopad na obyvateľov Slovenska. Prvú časť textu uzatvára Mnichovská dohoda, ktorá zásadne zmenila geopolitické pomery v strednej Európe a samotnom Československu.

Druhá časť učebnice chronologicky pokračuje do obdobia druhej Č-SR, v ktorej sa zmenilo štátoprávne usporiadanie republiky a vzniká model tzv. asymmetrickej federácie so slovenskými orgánmi výkonnej a zákonodarnej moci. Uvedené obdobie prelomu rokov 1938/1939 ale bolo výrazne ovplyvnené ambíciou nacistického Nemecka na získanie „zvyšku“ českých krajín, ktorá napokon vyvrcholila rozpadom Československa a vznikom Slovenského štátu 14. marca 1939.

Obdobie rokov 1939 – 1945 tak tvorí tretiu časť vysokoškolskej učebnice a uzatvára výrazné štátoprávne zmeny, ktoré sa na Slovensku uskutočnili v priebehu krátkeho časového obdobia. Samotná tretia časť textu je rozdelená na jednotlivé kapitoly, ktoré sa venujú zásadným otázkam existencie Slovenskej republiky (1939 – 1945). Ide predovšetkým o východiskovú pozíciu štátu, ktorej politika, hospodárstvo či vojenské aktivity boli rámcované v prvom rade záujmami Nemecka. Vychádzalo to zo skutočnosti, že vznik nového štátu bol úzko spätý so snahami nacistického Nemecka o rozpad Československa.

Osobitný priestor venujeme budovaniu režimu na Slovensku, v súčasnej spoločnosti pertraktovanej téme hospodárskej situácie Slovenska počas druhej svetovej vojny, resp. otázke riešenia židovskej otázky na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. Záverečná časť problematiky slovenského štátu sa už venuje odbojovej aktivite doma a v zahraničí, ktorá vyvrcholila jedným z najväčších protifašistických povstaní v Európe – Slovenským národným povstaním. SNP a postupné oslobodzovanie územia Slovenska už ale bolo jasným signálom posledných dní Slovenskej republiky (1939 – 1945), ktorej ďalšia existencia bola spätá s porážkou nacistického Nemecka v druhej svetovej vojne.

Vybrané kapitoly textov sa končia sumárnym zhrnutím problematiky, úlohami pre študentov a hlavné časti textu sú zakončené problémovými úlohami.

Špecifíkom vysokoškolskej učebnice, ktorú spracovala dvojica autorov je skutočnosť, že spracováva dejiny Slovákov na domácom území, ale aj v zahraničných enklávach, čo je nôvum v súčasnej ponuke učebných textov venujúcich sa dejinám Slovenska v prvej polovici 20. storočia.

V úvode vysokoškolskej učebnice neuvádzame vzhľadom na jej veľkú rozsiahlosť a rozmanitosť literatúru k dejinám Slovenska z obdobia rokov 1918 – 1945. Oboznámenie s odbornou literatúrou je súčasťou jednotlivých prednášok z predmetu, kde je zahrnutá i jej analýza. Prehľad základných diel, z ktorých sme čerpali, uvádzame na záver obidvoch častí učebných textov, a spolu tvoria korpus odporúčanej literatúry.

Vysokoškolské učebné texty *Dejiny Slovenska a Slovákov (1918 – 1945)* by tak mali dať v konečnom dôsledku čitateľovi odpoved' predovšetkým na otázku vzniku nového štátu po skončení prvej svetovej vojny a následné štátoprávne zmeny, ktoré boli v prvej polovici 20. storočia spôsobené predovšetkým mocenskými ambíciami nacistického Nemecka. Súčasne druhá časť vysokoškolskej učebnice mapuje život Slovákov v zahraničí, ktorí sa po rozpade Rakúska-Uhorska stali súčasťou viacerých novovzniknutých štátov, príp. vytvorili vlastné komunity v (západo-)európskom zahraničí a v zámorí v dôsledku sociálnej migrácie.

Názov: Dejiny Slovenska a Slovákov (1918 – 1945)

Autori: doc. PhDr. Peter Mičko, PhD. – doc. PaedDr. Miroslav Kmet', PhD.

Recenzenti: doc. PhDr. PaedDr. Karol Janas, PhD.

prof. PhDr. Ladislav Lenovský, PhD.

prof. PhDr. Pavol Tišliar, PhD.

Jazyková redakcia: Mgr. Martin Kmet'

Náklad: 150

Rozsah: 186

Vydanie: prvé

Formát: A4

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

Rok vydania: 2018

Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o.

ISBN 978-80-557-1494-3